

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 37:33:93/94

Голубка М.М.
викладач вищої категорії
циклової комісії «Фінанси та кредит»
Львівського кооперативного коледжу економіки і права

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА КООПЕРАТИВНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ): ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено теоретико-методологічним засадам фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Виявлено загальну сутність економічної освіти та високу значимість її для нації. Звернено увагу на важливість фінансово-економічної та кооперативної освіти для розуміння можливостей самореалізації людини як економічно активного члена нації.

Ключові слова: фінансово-економічна та кооперативна освіта, західноукраїнські землі, кооперативний рух, професійне шкільництво, економічний розвиток.

Голубка М.М. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО И КООПЕРАТИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХІХ – НАЧАЛО ХХ ВЕКА): ИСТОРИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена теоретико-методологическим основам финансово-экономического и кооперативного образования на западноукраинских землях во второй половине ХІХ – начале ХХ вв. Выявлена общая сущность экономического образования и высокая значимость ее для нации, а также важность финансово-экономического и кооперативного образования для понимания возможностей самореализации человека как экономически активного члена общества.

Ключевые слова: финансово-экономическое и кооперативное образование, западноукраинские земли, кооперативное движение, экономическое развитие.

Holubka M.M. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS FINANCIAL, ECONOMIC AND COOPERATIVE EDUCATION AT WESTERN (SECOND HALF OF XIX – BEGINNING OF THE XX CENTURIES): HISTORICAL AND ECONOMIC ASPECTS

The article is devoted to theoretical and methodological principles of financial, economic and cooperative education on Western lands in the late nineteenth and early twentieth century. An overall economic essence of education and its high importance for nation is revealed. Attention is paid to the importance of financial and economic and cooperative education for understanding opportunities of personal fulfillment as economically active member of society.

Keywords: financial, economic and cooperative education, Western lands, the cooperative movement, professional schooling, economic development.

Постановка проблеми. Теоретико-методологічні засади фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. є важливим об'єктом досліджень та характеризується окремими історико-економічними аспектами. Даний період розкриває можливості розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти в Східній Галичині, зумовлені насамперед ефективно продуманою системою права Австрійської імперії. Економічний розвиток Північної Буковини характеризується неоднорідністю розселення населення, більшість якого проживала в сільській місцевості.

На розвиток економіки Закарпаття суттєво вплинули реформи щодо скасування кріпацтва в 1848 р. та впровадження принципів оподаткування, характерних для ринкового господарства країн Європи. Для успішної конкуренції з багатшими регіонами Австро-Угорської імперії селянські господарства Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття почали активно користуватися послугами фінансово-кредитного характеру та інноваціями. Для ефективного інвестування власних коштів у підприємництво необхідне створення власних банків, ощадних та позичкових спілок, а також кредитних товариств, що, своєю чергою, стало поштовхом для розви-

тку фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти через організацію навчання фахівців економічного профілю. Для будь-якого суспільства рівень економічної освіти є ознакою його інтелектуальності та можливостей подальшого розвитку. Фахівці економічного профілю, як правило, є провідними владними діячами, активними агентами впливу на фінансово-економічну ситуацію в країні, тому цілісний розвиток національної освітньої системи має орієнтуватись на історичні особливості формування її економічної складової частини, поглиблюючи позитивні аспекти та нівелюючи негативні. Актуальність обраної теми дослідження підтверджує необхідність наукових обґрунтувань пріоритетів удосконалення якості економічної освіти в Україні з розумінням ретроспективних основ її формування в розрізі різних часових періодів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. є мало поширеною серед українських дослідників економічного профілю та частіше попадає у фокус науковців-педагогів. Загальні теоретико-методологічні засади розвитку економічної освіти поглиблюють такі українські вчені, як В. Андру-

щенко, Б. Гершунський, Л. Заглинська, М. Згуровський, В. Ільїн, В. Кремень, В. Луговий, О. Лукомська, Н. Ничкало, Г. Товканець та ін. Ретроспективні особливості розвитку економічної освіти розглянуто в працях таких науковців, як О. Вербова, В. Вісин, З. Гіптерс, С. Голубка, С. Злупко, І. Зуляк, К. Кондратюк, І. Потапюк, Л. Потапюк та ін.

Мета статті полягає у дослідженні теоретико-методологічних засад фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях у другій половині XIX – початку XX ст., які є важливим об'єктом досліджень і характеризуються окремими історико-економічними аспектами з трансформацією виявлених процесів на сучасний розвиток освітньої системи.

Вклад основного матеріалу дослідження. Стан та розвиток фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти у другій половині XIX – початку XX ст. характеризується окремими історико-економічними аспектами. Так, українські землі в сучасному розумінні протягом цього періоду були поділені між Австрійською імперією (землі Східної Галичини і Північної Буковини), Угорським королівством (землі Закарпаття) та Російською імперією (більшість українських земель). Відповідно, у сфері фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти того часу був відчутний вплив політики колонізації (Східна Галичина), румунізації (Північна Буковина), мадяризації (Закарпаття), а також русифікації. Зазначені відмінності у сфері освіти існували до Першої світової війни, які ознаменували крах Австро-Угорської, Німецької, Османської і Російської імперій.

Можливості розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти в Східній Галичині зумовлені насамперед ефективно продуманою системою права Австрійської імперії, а також успішним розвитком нафтової промисловості, соляної та деревообробної галузі, функціонуванням потужної борошномельної системи, інтенсивним розвитком міжнародної торгівлі, а також дрібної торгівлі на ринках і ярмарках [9]. Крім того, скасування кріпосного права 1848 р. сприяло розвитку підприємницької ініціативи в сільському господарстві, яким, однак, все ще було збережено екстенсивні технології з малими обсягами інвестицій, що сприяли недостатньому застосуванню сільськогосподарської техніки та низькій продуктивності праці [1, с. 667].

Український середній клас, що зароджувався в Східній Галичині, конкуруючи з польськими та єврейськими підприємцями у сфері промисловості, організації будівництва, мобілізації капіталу, а також в торгівлі, впливав інвестиції в економіку [7, с. 88]. Зокрема, досі незнаний Борислав (так звана Галицька Каліфорнія) став відомим промисловим центром видобутку та переробки нафти, озокериту та газу не лише Східної Галичини, але й усєї Західної Європи. Завдяки мільйонним прибуткам нафтопромисловці проживали у сусідньому Дрогобичі, віддаленому Львові, Відні – столиці Австрійської імперії. Проте наймані робітники Галицької Каліфорнії, перебуваючи в украї жакливіх соціально-економічних і побутових умовах, не могли протестувати та організувати робітничі страйки [2, с. 42].

Своєю чергою, економічний розвиток Північної Буковини характеризується неоднорідністю розселення населення, більшість якого проживала в сільській місцевості. У другій половині XIX – початку XX ст. землеробство та тваринництво – основні заняття у Північній Буковині. У містах варто від-

значити розвиток ремесел і мануфактурної промисловості, в якій найбільшим попитом користувалися професії коваля, кравця, кушніра, тесляра, ткача, шевця [12, с. 88].

На початок XIX ст. Північна Буковина була визначена найвідсталішою колонією Австрійської імперії, оскільки рівень життя населення був надзвичайно низьким. Щоб поліпшити економічне становище Північної Буковини, урядом відкривалися школи, створювалися нові робочі місця у промисловості, які потребували висококваліфікованих працівників, а згодом, у 1849 р., було скасовано кріпосне право [3, с. 245].

Своєю чергою, особливості економічного розвитку Закарпаття зумовлені тим, що воно з XIII ст. перебувало у складі Угорського королівства, яке з XVI ст. увійшло до складу Австрійської імперії. Нагадаємо, що Східна Галичина в 1772 р. увійшла до складу Австрійської імперії внаслідок першого поділу Польщі, а Північна Буковина була окупована в 1775 р. [8]. Економічна політика землевласників у другій половині XIX ст. щода мала двоїстий характер. Так, закарпатські міста втратили право на самоврядування, а через обмеження феодалами та казенними чиновниками прав міщан розвиток цехових ремесел був слабким. Крім того, землевласники заохочували проведення міських ярмарків, де жваву торгівлю вели купці, будуючи крамниці та винні погребі [11, с. 49].

На розвиток економіки Закарпаття суттєво вплинули реформи щодо скасування кріпачтва в 1848 р. та впровадження принципів оподаткування, характерних для ринкового господарства країн Європи. На початку XX ст. Закарпаття було бідним сільськогосподарським регіоном Австро-Угорської імперії. У горах через відсутність орної землі селяни випасали худобу на плоскогір'ях, а також вирубували ліс [10, с. 37].

Українці в Австрійській імперії вважалися найбільшійшою етнічною групою, проте поступалися євреям, німцям, полякам та румунам за впливом на економічні процеси. Крім того, масова трудова еміграція, важке соціально-економічне становище, а також політика денационалізації та колонізації Східної Галичини та Північної Буковини стали чинниками розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти українців [7].

Зокрема, юридичне звільнення селянства західноукраїнських земель від кріпосного права хоч і відкрило перспективи для індустріального розвитку на нових ринкових засадах, проте малоземелля селян та відсутність розвинутої промисловості в Австро-Угорській імперії спричинили надлишок робочої сили. Напрямами масової еміграції селян стали Канада, США, Бразилія та Аргентина, де ще були неосвоєні території та існувала сприятлива міграційна політика. Крім того, робітники виїжджали на сезонні заробітки в Німеччину, Чехію, Румунію, Данію, влаштовуючись чорноробами на промислових фабриках, шахтах та на будівництві. Еміграція полегшила становище західноукраїнських селян через деяке пом'якшення проблеми перенаселення в сільській місцевості. Крім того, більшість заробітків емігранти переказували додому, тому з'явилися можливості для скуповування земель [5, с. 66].

Варто зазначити, що українці у другій половині XIX – початку XX ст. усвідомлювали, що для ефективного інвестування власних коштів у підприємництво необхідне створення власних банків, ощадних та позичкових спілок, а також кредитних товариств, що, своєю чергою, стало поштовхом для

розвитку фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти через організацію навчання фахівців економічного профілю [4, с. 67–68].

Зростання обсягів торгівлі в Австро-Угорській імперії вимагало суттєвого покращання транспортування сировинних товарів (збіжжя, калійна сіль, ліс, нафта, озокерит, худоба та ін.) та промислових товарів (взуття, готові фабричні вироби, машини та механізми, одяг та ін.), що стало можливим завдяки будівництву залізниці, яке також сприяло виникненню нових промислових осередків в Австро-Угорській імперії через зниження залежності від мережі водного транспорту. При цьому розвиток залізничного транспорту хоч і стимулював економічний прогрес західноукраїнських земель, проте був тісно пов'язаний зі станом продуктивних сил у регіонах, в яких була розміщена залізнична інфраструктура [1, с. 672].

Розвиток фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти був обумовлений потребами капіталізації сільського господарства в Австро-Угорщині, оскільки більшість земель Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття мали насамперед сільськогосподарське призначення. Водночас, у процесі зростання обсягів торгівлі в Австро-Угорській імперії почали функціонувати акціонерні торговельні компанії, які зумовили прояви монополізму на ринку. З огляду на ці обставини, українці протиставляли кооперативні форми торгівлі для організації збуту своєї товарної продукції та створення внутрішнього ринку для західноукраїнської промисловості. Крім того, для успішної конкуренції з багатшими регіонами Австро-Угорської імперії селянські господарства Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття почали активно користуватися послугами кредитування [1; 4; 5].

Висновки. Стан та розвиток фінансово-економічної та кооперативної західноукраїнської освіти у другій половині XIX – початку XX ст. був зумовлений колоніальним статусом земель Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. Скасування кріпосного права, активний видобуток корисних копалин із надр західноукраїнських земель на експорт, розвиток залізничної інфраструктури в межах Австро-Угорщини сприяли масовій еміграції малоземельних селян та робітників у далекі країни, які згодом стали інвесторами кооперативного руху та розбудови західноукраїнської економіки за рахунок зміцнення позицій селянських господарств, розвитку внутрішньої торгівлі товарами місцевого виробництва, а також підготовки фахівців фінансово-економічного профілю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабушевич Т.А. Економічна історія України: історико-економічне дослідження: у 2-х т. / Т.А. Балабушевич, В.Д. Баран, К.П. Бунятян [та ін.]; ред. В.А. Смолій. – К.: Ніка-Центр, 2011. – Т. 1. – 696 с.
2. Галик В. Соціальна стратифікація населення «Галицької Каліфорнії» у творчій спадщині Івана Франка / В. Галик // Проблеми гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 34. – С. 42–52.
3. Демянчук О.С. Система чинників розвитку гімназійної освіти на Буковині (XIX – перша половина XX ст.) / О.С. Демянчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 6. – С. 243–248.
4. Кишакевич Л.Ю. Кооперативний рух на західноукраїнських землях в кінці XIX – на початку XX століття / Л.Ю. Кишакевич // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 65–71.
5. Лановик Б.Д. Економічна історія: [курс лекцій] / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, В.Ф. Чайковський; за ред. Б.Д. Лановика; 4-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вікар, 2003. – 405 с.
6. Малюта О.В. Український ринок в економічних системах Російської та Австро-Угорської імперій другої половини XIX – початку XX ст. (на прикладі цукрової та нафтової промисловості) / О.В. Малюта // Сторінки історії. – 2013. – Вип. 35. – С. 80–92.
7. Монолатій І.С. Австрійська Буковина: особливості національних, професійних та мовних поділів / І.С. Монолатій // І. Незалежний культурологічний часопис. – 2009. – № 56 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n56texts/monolatij1.htm>.
8. Паславська О.Я. Особливості правового статусу західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії / О.Я. Паславська // Матер. наук.-практ. Інтернет-конф. «Юридична наука та практика: виклики сучасності» (м. Київ, 17 вересня 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1050%3A091015-18&catid=127%3A1-0915&Itemid=157&lang=ru.
9. Петрів Р.В. Східна Галичина у складі Австрійської імперії (історико-правовий аспект) / Р.В. Петрів. – Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2009. – 255 с.
10. Тлушак Ю.М. Податковий апарат монархії Габсбургів / Ю.М. Тлушак // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 33–37.
11. Товстолят Л.М. Вплив суспільного устрою на формування норм права на українських землях у складі Австро-Угорщини в VII–XVIII століттях / Л.М. Товстолят, Л.В. Кузнецова // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 2. – С. 47–49.
12. Шевченко Ф.П. Нариси з історії Північної Буковини: [монографія] / Ф.П. Шевченко, В.М. Ботушанський, І.І. Компанієць [та ін.]. – К.: Наукова думка, 1980. – 340 с.
13. Юшкевич Ю.С. Освіта як найважливіша ланка реалізації морально-етичних цінностей: український контекст / Ю.С. Юшкевич // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 103 (12). – С. 277–280.
14. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciskai we Lwowie. Sklad universitetu s program wykladov. – Lwow, 1891. – 10 p.
15. Glabinski S. Ekonomia narodowa. Lwow, Ateneum, 1926. – 35 p.
16. Glabinski S. Historia ekonomiki. T. II. Historia ekonomiki polskej. Lwow, Tow-wo naukowe. – 1939. – 370 p.